

راهنمای تحصیلی در آموزش و پرورش ایران؛

فرصت‌ها و تهدیدها

□ احمد صافی

راهنمایی به معنای اعم آن سابقه طولانی دارد و در تمام دوره‌های تاریخی و در جوامع مختلف با زندگی انسان‌ها همراه بوده است. از این رو پیدایش آن را با خلقت انسان و آفرینش او هم‌زمان می‌دانند و دین و اعتقادات مذهبی، انسان‌دوستی، خدمت به انسان‌ها و رفع

رشته‌های تحصیلی و خصایص آن‌ها

نیازهای آدمی، تحول در زندگی و ضرورت ایجاد شرایط مطلوب در زندگی اجتماعی را از جمله عوامل مؤثر در ضرورت توجه به راهنمایی ذکر می‌کنند. مطالعه تاریخی و تطبیقی نظام‌های آموزشی جهان نشانگر آن است که کشورهای مختلف جهان به تدریج از انواع متفاوتی از مدل‌ها و خدمات راهنمایی و مشاوره سود جستند و در مجامع بین‌المللی مربوط به آموزش و پرورش نیز استفاده از خدمات مختلف و مدل‌های گوناگون راهنمایی به‌ویژه راهنمایی تحصیلی را در دوره‌های مختلف آموزشی مورد تأکید قرار داده‌اند؛ زیرا در جهان امروز، نهاد آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی است و مسئولیت مهمی در تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان دارد. این نهاد بیشتر به شکل رسمی، سازمان‌یافته و در سطحی گسترده فعالیت می‌کند و ارتباطی تنگاتنگ با رشد اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی و توسعه علمی، صنعتی و اقتصادی دارد. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش در ایران به‌عنوان عاملی مؤثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه و ذاتی افراد، انتقال اندوخته و تجارب گذشتگان، ارائه ارزش‌های مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارت‌های لازم در

افراد برای زندگی و بالاخره تسهیل حرکت وجودی آدمی به سوی کمال و قرب الهی، اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می‌دهد. گسترش کمی آموزش و پرورش نشان‌دهنده گرایش همگان به اثربخشی این نهاد و رشد کیفی آن ناشی از توسعه معارف، علوم و پیشرفت بی‌وقفه فناوری است که این دو بر پیچیدگی و ظرافت جریان آموزش و پرورش افزوده‌اند. بنابراین، برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان و نوجوانان باید از خدمات راهنمایی و مشاوره استفاده کرد. امروزه نقش راهنمایی در آموزش و پرورش به حدی است که عده‌ای از دانشمندان آن را مترادف تعلیم و تربیت دانسته‌اند و بعضی راهنمایی را تسهیل‌کننده جریان تعلیم و تربیت می‌دانند. (شریعتمداری، ۱۳۷۸)

عواملی که در گسترش اندیشه راهنمایی به‌ویژه راهنمایی تحصیلی در مدارس و دانشگاه‌ها تأثیر زیادی داشته است، متعدّدند و با توجه به فلسفه و اهداف آموزش و پرورش هر کشور، تفاوت‌هایی از نظر نوع خدمت و گستردگی آن مشاهده می‌شود. مهم‌ترین عوامل مؤثر در نظام آموزش و پرورش جهان از جمله ایران عبارت‌اند از:

۱. توجه به احساس کودک و آموزش و پرورش وی و تکیه بر فلسفه کودک‌مداری در سازمان‌های آموزش و پرورش
۲. وجود تفاوت‌های فردی در دانش‌آموزان و ضرورت شناخت و توجه به این تفاوت‌ها در امر

- آموزش و پرورش
۳. وجود استعدادهای عمومی و اختصاصی در دانش‌آموزان و ضرورت شناخت و پرورش تدریجی و سنجش آن‌ها
 ۴. تغییر نقش سازمان‌های آموزشی و پرورشی به‌عنوان نهاد تأمین‌کننده نیازهای فردی و اجتماعی و رشد ابعاد وجودی آدمی
 ۵. رشد جمعیت و افزایش گرایش‌ها و علاقه‌مندی به تحصیل در سطوح مختلف
 ۶. تعمیم آموزش همگانی و ضرورت استقرار عدالت اجتماعی در برخورداری از موهبت آموزش و پرورش
 ۷. گسترش کمی و کیفی آموزش و پرورش به دلیل رشد جمعیت، استقبال از تحصیل، گسترش علوم و فناوری
 ۸. تراکم و تنوع واحدهای درسی در رشته‌های تحصیلی و ضرورت انتخاب شغل

۹. توسعه مشاغل و حرف و ضرورت انتخاب شغل مناسب

۱۰. تمیز نگرش‌ها و ارزش‌ها نسبت به انتخاب رشته‌های تحصیلی و شغل

۱۱. گسترش نیازهای جامعه به نیروی انسانی در سطوح مختلف مهارت

۱۲. پیشرفت‌های علوم رفتاری نظیر روان‌شناسی و تأسیس و گسترش مراکز راهنمایی و مشاوره، روان‌سنجی و روان‌درمانی

۱۳. وجود مسائل و مشکلات جسمانی، عاطفی، اخلاقی، اجتماعی، خانوادگی، درسی و تحصیلی در دانش‌آموزان و دانشجویان.

* تعریف راهنمایی تحصیلی

صاحب‌نظران در آثار خود تعریف‌های متعددی از راهنمایی تحصیلی به‌دست داده‌اند؛ از جمله:

۱. راهنمایی تحصیلی، تلاش و فعالیتی علمی است که در جهت برقراری حداکثر توافق ممکن بین خصوصیات فرد مورد

راهنمایی (دانش‌آموزان و دانشجویان) و شرایط و مقتضیات تحصیلی بعدی صورت می‌گیرد. (غلامحسین شکوهی، ۱۳۶۲)

۲. راهنمایی تحصیلی فرایند کمک به فرد است تا خود و محیط خود را بشناسد. (استون و شرتزر). منظور از محیط، محیط آموزشی است.

۳. «راهنمایی تحصیلی فرایند کمک به دانش‌آموزان است تا بتوانند دروس و رشته تحصیلی مناسبی را انتخاب کنند،

از قوانین مدرسه و مقررات آموزشی و امتحانی آگاه گردند و مشکلات درسی خود را مرتفع سازند.» (شفیع‌آبادی، ۱۳۸۷: ۳۳).

۴. راهنمایی تحصیلی مجموعه کوشش‌های منظمی است

که از طرف مدرسه برای کمک به

دانش‌آموزان در انتخاب واحدهای

درسی رشته‌های تحصیلی، حل

مشکلات آموزشی و اطلاع از مقررات

مدرسه صورت می‌گیرد.

دقت در تعاریف یاد شده نشان می‌دهد که در جریان راهنمایی تحصیلی سه مرحله اساسی باید مورد توجه قرار گیرد:

الف: مطالعه و شناخت خصوصیات فرد مورد راهنمایی به‌طور جداگانه

ب: آگاهی از ویژگی‌ها و خصوصیات هر رشته و تعیین مقتضیات رشته‌های تحصیلی نسبتاً پایدار. (شکوهی،

ج: بررسی میزان ارتباط ویژگی‌های شخصی و فرصت‌های تحصیلی به منظور انتخاب رشته و تصمیم‌گیری مناسب. شکل زیر جریان راهنمایی تحصیلی را نشان می‌دهد.

(صافی، ۱۳۸۷: ۵)

بنابراین، در فرایند راهنمایی تحصیلی توجه به عواملی مانند هوش، استعدادها، عمومی و اختصاصی، علائق شخصیت و امکانات تحصیلی و نیازهای فردی و اجتماعی ضرورت دارد و تحقق برنامه‌های تحصیلی در مدارس مستلزم وجود مدیران، معاونان، مشاوران، معلمان توانمند و دیگر کارگزاران تخصصی است.

اهداف راهنمایی تحصیلی

در آثار بسیاری از استادان علوم تربیتی و راهنمایی و مشاوره، راهنمایی همانند، تعلیم و تربیت و یا تسهیل‌کننده فرایند آن تعریف شده است (شریعت‌مداری، ۱۳۵۳، کاردان، ۱۳۴۵، نوایی‌نژاد، ۱۳۴۹، بیدل، ۱۳۴۵، قاضی، ۱۳۶۸، شفیع‌آبادی، ۱۳۷۷، احمدی، ۱۳۸۰، نورائی‌پور، ۱۳۷۹).

بر این اساس هدف‌های آنی و غایی راهنمایی در نظام

فرایند تشخیص

تعلیم و تربیت ایران به شرح زیر بیان می‌شود:

هدف‌های آنی

- راهنمایی دانش‌آموزان در آموزش عادت‌های صحیح مطالعه

- کمک به دانش‌آموزان در ارزیابی صحیح علائق، استعدادها

و توانایی‌های خود به منظور طرح‌ریزی تحصیلی

- کمک به دانش‌آموزان در انتخاب واحدهای درسی و

رشته‌های تحصیلی

۹. توسعه مشاغل و جزف و ضرورت انتخاب شغل مناسب

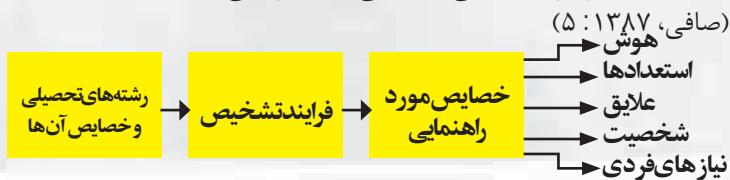
۱۰. تمیز نگرش‌ها و ارزش‌ها نسبت به انتخاب رشته‌های تحصیلی و شغل
۱۱. گسترش نیازهای جامعه به نیروی انسانی در سطوح مختلف مهارت
۱۲. پیشرفت‌های علوم رفتاری نظیر روان‌شناسی و تأسیس و گسترش مراکز راهنمایی و مشاوره، روان‌سنجی و روان‌درمانی
۱۳. وجود مسائل و مشکلات جسمانی، عاطفی، اخلاقی، اجتماعی، خانوادگی، درسی و تحصیلی در دانش‌آموزان و دانشجویان.

* تعریف راهنمایی تحصیلی

صاحب‌نظران در آثار خود تعریف‌های متعددی از راهنمایی تحصیلی به‌دست داده‌اند؛ از جمله:

۱. راهنمایی تحصیلی، تلاش و فعالیتی علمی است که در جهت برقراری حداکثر توافق ممکن بین خصوصیات فرد مورد راهنمایی (دانش‌آموزان و دانشجویان) و شرایط و مقتضیات تحصیلی بعدی صورت می‌گیرد. (غلامحسین شکوهی، ۱۳۶۲)
۲. راهنمایی تحصیلی فرایند کمک به فرد است تا خود و محیط خود را بشناسد. (استون و شرتزر). منظور از محیط، محیط آموزشی است.
۳. «راهنمایی تحصیلی فرایند کمک به دانش‌آموزان است تا بتوانند دروس و رشته تحصیلی مناسبی را انتخاب کنند،

ج: بررسی میزان ارتباط ویژگی‌های شخصی و فرصت‌های تحصیلی به منظور انتخاب رشته و تصمیم‌گیری مناسب. شکل زیر جریان راهنمایی تحصیلی را نشان می‌دهد.

بنابراین، در فرایند راهنمایی تحصیلی توجه به عواملی مانند هوش، استعدادها، عمومی و اختصاصی، علائق شخصیت و امکانات تحصیلی و نیازهای فردی و اجتماعی ضرورت دارد و تحقق برنامه‌های تحصیلی در مدارس مستلزم وجود مدیران، معاونان، مشاوران، معلمان توانمند و دیگر کارگزاران تخصصی است.

اهداف راهنمایی تحصیلی

در آثار بسیاری از استادان علوم تربیتی و راهنمایی و مشاوره، راهنمایی همانند، تعلیم‌وتربیت و یا تسهیل‌کننده فرایند آن تعریف شده است (شریعت‌مداری، ۱۳۵۳، کاردان، ۱۳۴۵، نوایی‌نژاد، ۱۳۴۹، بیدل، ۱۳۴۵، قاضی، ۱۳۶۸، شفیع‌آبادی، ۱۳۷۷، احمدی، ۱۳۸۰، نورائی‌پور، ۱۳۷۹). بر این اساس هدف‌های آئی و غایی راهنمایی در نظام

فرایند تشخیص

تعلیم‌وتربیت ایران به شرح زیر بیان می‌شود:

هدف‌های آئی

- راهنمایی دانش‌آموزان در آموزش عادت‌های صحیح مطالعه
- کمک به دانش‌آموزان در ارزیابی صحیح علائق، استعدادها و توانایی‌های خود به منظور طرح‌ریزی تحصیلی
- کمک به دانش‌آموزان در انتخاب واحدهای درسی و رشته‌های تحصیلی

از قوانین مدرسه و مقررات آموزشی و امتحانی آگاه گردند و مشکلات درسی خود را مرتفع سازند.» (شفیع‌آبادی، ۱۳۸۷: ۳۳).

۴. راهنمایی تحصیلی مجموعه کوشش‌های منظمی است که از طرف مدرسه برای کمک به دانش‌آموزان در انتخاب واحدهای درسی رشته‌های تحصیلی، حل مشکلات آموزشی و اطلاع از مقررات

مدرسه صورت می‌گیرد.

دقت در تعاریف یاد شده نشان می‌دهد که در جریان راهنمایی تحصیلی سه مرحله اساسی باید مورد توجه قرار گیرد:

- الف: مطالعه و شناخت خصوصیات فرد مورد راهنمایی به‌طور جداگانه
- ب: آگاهی از ویژگی‌ها و خصوصیات هر رشته و تعیین مقتضیات رشته‌های تحصیلی نسبتاً پایدار. (شکوهی،

وجود آدمی و تسهیل حرکت وی به سوی کمال وجود، توفیق در خدمتگزاری به مردم، درک سعادت و در نهایت قرب الی الله تبدیل خواهد شد.

دوره راهنمایی تحصیلی در ایران و تحولات آن به اختصار

مطالعه سیر تاریخی ساختار آموزشی آموزش و پرورش ایران نشان می‌دهد که با تصویب طرح اصلاح نظام آموزش و پرورش در ۱۳۴۴ ساختار آموزشی ایران که شامل شش سال ابتدایی، سه سال دوره اول متوسطه و سه سال دوره دوم متوسطه بود به پنج سال دوره ابتدایی، سه سال دوره راهنمایی تحصیلی و چهار سال دوره متوسطه تغییر یافت. مدت تحصیل در این دوره، سه سال اعلام شد و از سال تحصیلی ۵۱-۱۳۵۰ فارغ‌التحصیلان دوره پنجساله ابتدایی - که معمولاً در سن ۱۳-

- آشناسازی دانش‌آموزان با مقررات تحصیلی و ارتباط رشته‌های تحصیلی با مشاغل - کمک دانش‌آموزان در حل انواع مشکلات به‌ویژه مشکلات تحصیلی

هدف‌های غایی

هدف غایی از راهنمایی، از جمله راهنمایی تحصیلی، کمک دادن به فرد است تا رشد سطحی و روانی و بلوغ اجتماعی وی تسهیل شود. پس از تسهیل علم و کسب توانایی و مسئول در رابطه با خالق بتواند به‌طور مفید و معتهد در رابطه با جامعه، متفکر و خلاق در رابطه با جهان طبیعت فعالیت کند.

فواید راهنمایی تحصیلی در نظام آموزش و پرورش

۱. راهنمایی تحصیلی موجب می‌شود که اطلاعات درست و نظام یافته در رشته‌های تحصیلی و شغلی مختلف در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد و به آنان در بهره‌گیری هرچه بیشتر از امکانات مدرسه و جامعه کمک کند.
۲. ارائه این خدمت با استفاده از ابزار و روش‌های صحیح در مدارس و دانشگاه‌ها موجب می‌شود که دانش‌آموزان و دانشجویان به توانایی‌ها و محدودیت‌های وجود خویش پی ببرند و به این ترتیب، زمینه لازم برای خودآگاهی، خودشناسی و در نتیجه تصمیم‌گیری معقولانه در انتخاب درس یا رشته تحصیلی برای آنان فراهم شود.
۳. راهنمایی تحصیلی به انطباق دانش‌آموز و سازگاری او با آموزشگاه کمک می‌کند و جوی سالم و محیطی توأم با آزادی و کنترل، تقلیل مسائل انضباطی و اخلاقی به‌وجود می‌آورد.
۴. استفاده از این مدل راهنمایی در مدارس موجب توزیع متناسب نوجوانان و جوانان در رشته‌های تحصیلی و حرفه‌ای بر مبنای استعدادها، علائق و معلومات آنان می‌شود و عاملی بر تقلیل ضایعات تحصیلی، افزایش بازده کار مدارس، دسترسی به کمیّت و کیفیت بهتر است. این امر موجب می‌شود دانش‌آموزان از روحیه بهتری برخوردار شوند و از تحصیل رضایت داشته باشند.
۵. خصوصیات دوره نوجوانی و جوانی و بروز ظهور استعدادها، اختصاصی، تکیه دوره متوسطه بر تفاوت‌های فردی و ضرورت توجه به اصل انتخاب در این دوره، خود، تأکیدی بر استفاده از خدمات راهنمایی تحصیلی خواهد بود.
۶. استفاده از این خدمت، افت تحصیلی را به حداقل می‌رساند، پیشرفت تحصیلی را تسهیل می‌کند و موجبات توفیق بیشتر کودکان، نوجوانان و جوانان را فراهم می‌سازد.
۷. از آنجا که راهنمایی تحصیلی خود مقدمه‌ای بر راهنمایی حرفه‌ای است، اجرای دقیق این امر در مدارس و دانشگاه‌ها، پایه راهنمایی شغلی را در جامعه ما محکم می‌کند.
۸. اجرای صحیح و مطلوب این نوع از راهنمایی، در دوره‌های پیش‌دانشگاهی و دانشگاهی سرانجام به عاملی برای رشد ابعاد

خصایص مورد راهنمایی

۱۱ ساله بودند - وارد این دوره شدند. در مورد علت اختصاص مرحله دوم تعلیمات عمومی کشور به دوره سه ساله راهنمایی آمده است (طرح تفصیلی دوره راهنمایی، ۱۳۴۶)، امور راهنمایی از نظر تربیتی خاص یک دوره تحصیلی معین نیست و در نظام آموزش و پرورش نیز به این اصل کلی توجه شده و آنچه موردنظر بوده است، وارد شدن مفهوم راهنمایی در آموزش و پرورش و لزوم توجه به تفاوت‌های فردی و فراهم ساختن شرایط بهره‌برداری صحیح از استعدادهاست که در همه سطوح تعلیمات شناخت رسمی باید موردنظر باشد.

از نظر تأکید در مسئله شباهت استعدادها و لزوم راهنمایی جوانان، مرحله دوم تعلیمات عمومی از جهت شرایط رشد و ظهور استعدادها، فردی، برای مطالعه علمی و تربیتی در زمینه هدایت نوجوانان دوره مناسبی است بنابراین، این دوره را دوره راهنمایی تحصیلی نامیده‌اند.

هوش

از نکات یادشده استفاده می‌شود:

۱. آموزش عمومی در ایران شامل دو مرحله است که مرحله اول آموزش ابتدایی پنج ساله و مرحله دوم دوره راهنمایی تحصیلی سه ساله است و مدت تحصیل در آموزش عمومی هشت سال است.

۲. امور راهنمایی به‌ویژه راهنمایی تحصیلی، خاص یک دوره تحصیلی نیست بلکه استفاده از خدمات مربوط به راهنمایی تحصیلی در همه دوره‌ها نیز ضرورت دارد.

۳. به دلیل مقارن بودن این دوره با ۱۳-۱۱ سالگی و آغاز دوره نوجوانی، بروز استعدادهای عمومی و به تدریج استعدادهای اختصاصی، توجه بیشتر به هدایت نوجوانان ضرورت دارد.

۴. چون بعد از دوره دوم آموزش عمومی دوره متوسطه آغاز می‌شود، موضوع مهم، انتخاب شاخه یا رشته تحصیلی در نظام آموزش و پرورش مطرح می‌گردد. دوره راهنمایی تحصیلی مهم‌ترین فرصت برای شناخت دانش‌آموزان، ارائه اطلاعات تحصیلی و شغلی به آنان و فراهم کردن زمینه انتخاب شاخه یا رشته تحصیلی دوره متوسطه است.

۵. به کاربرد مفهوم راهنمایی اولین بار در مرحله دوم تعلیمات عمومی کشور، خود مبین توجه جدی به تفاوت‌های

فردی دانش‌آموزان و فراهم ساختن شرایط بهره‌برداری صحیح از استعدادهای آنان است. این دوره از سال تحصیلی ۵۱-۱۳۵۰ تا سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ در ایران ادامه داشت و با تصویب سند تحول آموزش و پرورش در مراجع ذی‌ربط در ۱۳۹۰ ساختار آموزشی ایران تغییر یافت و شامل شش سال دوره ابتدایی (مرحله اول و دوم) و سه سال دوره اول متوسطه و سه سال دوره دوم متوسطه شد: بررسی اسناد مربوط به تغییر نام دوره راهنمایی تحصیلی به دوره اول متوسطه حاوی مستندات لازم نیست. به‌ویژه آنکه دوره سه ساله بعد از دوره شش ساله ابتدایی، دوره دوم آموزش عمومی است و نمی‌توان به این دوره، متوسطه اول اطلاق نمود. در عین حال، اجرای آن باعث ایجاد مشکلاتی برای وزارت آموزش و پرورش شده است.

راهنمایی تحصیلی در دوره آموزش متوسطه

با تصویب طرح نظام جدید متوسطه در شورای عالی انقلاب فرهنگی در ۱۳۶۹ و اجرای آن در سال تحصیلی ۷۱-۱۳۷۰، در ساختار آموزش متوسطه تغییراتی داده شد و شامل سه سال متوسطه عمومی، فنی و حرفه‌ای و یک سال پیش‌دانشگاهی شد. در این طرح، شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی متعددی پیش‌بینی شدند و راهنمایی تحصیلی به معنی انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان به پایان سال اول متوسطه موقوف گردید. موادی از آیین‌نامه آموزشی دوره متوسطه، به ضوابط هدایت تحصیلی در این دوره اختصاص یافت و مشاوران موظف شدند دانش‌آموزان سال اول متوسطه را به یکی از شاخه‌ها و رشته‌های نظری، فنی و حرفه‌ای

و کاردانش طبق ضوابطی به شرح زیر راهنمایی کنند:
الف: نمره‌های دوره راهنمایی تحصیلی و پایه اول متوسطه دانش‌آموزان (به میزان ۵۰ امتیاز)

ب: نظر مشاور براساس بررسی مشاوره‌ای (به میزان ۵۰ امتیاز).
در ماده ۱۰ آیین‌نامه هدایت تحصیلی مصوب ۱۳۷۹، امتیاز هر یک از ملاک‌های مورد نظر عبارت است از:

۱. نظر اولیای دانش‌آموز
 ۲. نظر دانش‌آموز
 ۳. نظر معلمان دروس مربوط
 ۴. نتایج آزمون رغبت و استعداد (هر کدام)
 ۵. نظر مشاور براساس پرونده تحصیلی
- جمع: ۵۰ امتیاز

با تغییر ساختار آموزشی آموزش و پرورش ایران و پیش‌بینی دوره اول و دوم متوسطه در ضوابط و شرایط هدایت تحصیلی در این دوره تغییراتی ایجاد خواهد شد.

هم‌اکنون به فارغ‌التحصیلان سال اول متوسطه در ایران علاوه بر کارنامه سال اول، توصیه‌نامه انتخاب رشته نیز داده می‌شود و دانش‌آموزان از این طریق با رشته‌های پیشنهادی مشاوران آشنا می‌شوند. در مورد مفاد آیین‌نامه هدایت تحصیلی، امتیاز هر یک از ملاک‌ها و تأثیر این ملاک‌ها در انتخاب رشته دانش‌آموزان پژوهش‌های متعددی صورت گرفته است.

علائق

فرصت‌ها و موارد قوت

۱. پیش‌بینی دوره راهنمایی تحصیلی با تأکید بر مفهوم راهنمایی در ساختار آموزشی آموزش و پرورش ایران در طرح اصلاح آموزش و پرورش
۲. پیش‌بینی برنامه راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه در طرح نظام جدید آموزش متوسطه
۳. تأکید بر اجرای خدمات راهنمایی و مشاوره در همه دوره‌های تحصیلی در برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم توسعه کشور
۴. تصویب اساسنامه مراکز مشاوره و روان‌شناختی دانش‌آموزان در مراکز استان‌ها
۵. تدوین آیین‌نامه هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در دوره راهنمایی تحصیلی و سپس در دوره متوسطه.

شخصیت

۶. پیش‌بینی پست مشاوره، ابتدا در مدارس راهنمایی و سپس در مدارس متوسطه نظری، فنی و حرفه‌ای و کاردانش
۷. تهیه طرح جامع راهنمایی و مشاوره در کمیسیون وابسته به شورای تعیین نظام آموزش و پرورش در ۱۳۷۴
۸. تربیت مشاوران در دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور
۹. استخدام و به‌کارگیری نزدیک به ۲۰/۰۰۰ مشاور در دوره‌های تحصیلی، به‌ویژه متوسطه
۱۰. پیش‌بینی تشکیلات راهنمایی و مشاوره در دستگاه ستادی وزارت آموزش و پرورش، استان‌ها و مناطق

نیازهای فردی

۱۱. ایجاد دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت برای مشاوران و مدیران و معلمان به‌منظور آشناکردن آنان با انواع راهنمایی به‌ویژه راهنمایی تحصیلی

۱۲. تهیه و انتشار نشریات متعدد در وزارت آموزش و پرورش و دانشگاه‌های کشور در زمینه راهنمایی و مشاوره در درون و برون آموزش و پرورش

۱۳. تصویب قانون نظام روان‌شناسی و مشاوره در مجلس شورای اسلامی و اتباع سیاست‌های مربوط به راهنمایی و مشاوره در دانشگاه‌ها، مراکز دولتی و خصوصی

۱۴. تأکید بر استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، طرح تمیز نظام آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۷ و در سند تحول آموزش و پرورش مصوب ۱۳۹۰

۱۵. تهیه انواع آزمون‌ها و ابزار شناخت دانش‌آموزان و استفاده از آن‌ها در راهنمایی تحصیلی آنان

۱۶. پیش‌بینی هفته مشاغل در برنامه‌های مدارس و درس حرفه‌وفن و برنامه‌ریزی تحصیلی و شغلی در دوره راهنمایی و متوسطه و آشنا ساختن دانش‌آموزان با رشته‌های تحصیلی دوره متوسطه و آموزش عالی کشور و مشاغل مختلف

۱۷. ایجاد رشته مشاوره تحصیلی در سطح کارشناسی ارشد در دانشگاه‌ها هم‌زمان با رشته‌های مشاوره خانواده، مشاور تحصیلی و مشاوره توان‌بخشی

۱۸. تهیه و اجرای طرح‌های متعدد پژوهشی و اختصاص، پایان‌نامه‌های مختلف دانشجویان به مباحث راهنمایی و مشاوره به‌ویژه راهنمایی‌های تحصیلی و شغلی.

۱۹. فراهم کردن بستر ادامه تحصیل معلمان شاغل کشور در رشته راهنمایی و مشاوره در دانشگاه‌ها به‌ویژه در دانشگاه فرهنگیان

۲۰. تشکیل گردهمایی‌ها، کارگاه‌های متعدد و ایجاد انجمن‌های مشاوره در همایش و مراکز مشاوره دانشجویی به‌منظور تقویت برنامه راهنمایی و مشاوره دوره‌های مختلف تحصیلی.

تهدیدها و چالش‌ها

۱. رایج‌نبودن نگاه سیستمی و تعاملی در رابطه با برنامه راهنمایی و مشاوره با سایر برنامه‌های وزارت آموزش و پرورش و عدم توجه به اصل یکپارچگی و درهم‌تنیدگی همه آموزش‌ها

۲. نامشخص بودن جهت‌گیری نظری و رویکرد حاکم بر فرایند راهنمایی و مشاوره

۳. چالش‌های ناشی از ساختار و تشکیلات برنامه راهنمایی و مشاوره همچون مراکز تخصصی، نداشتن تشکیلات متشکل، مشکلات و موانع استخدامی و عدم اجرای برنامه راهنمایی و مشاوره در دوره‌های ابتدایی و اخیراً راهنمایی تحصیلی

۴. نبود هماهنگی کافی بین وزارت آموزش و دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور در تربیت و تأمین مشاوران و کارگران تخصصی مدارس و مراکز راهنمایی و مشاوره

۵. نبود هماهنگی لازم در برنامه‌ریزی راهنمایی و مشاوره و تأمین نیروی انسانی و منابع مالی توسط مقامات وزارت آموزش

و مسئولان ذی‌ربط کشور

۶. ناکافی بودن امکانات و تجهیزات و ابزارهای استاندارد برای تحقق برنامه راهنمایی و مشاوره، به‌ویژه آزمون‌های روانی، پژوهش‌های تحصیلی و شغلی

۷. کمبود پژوهش‌های مرتبط با مشکلات و اختلالات یادگیری و رفتاری دانش‌آموزان و میزان اثربخشی خدمات راهنمایی و مشاوره در کاهش آن‌ها

۸. چالش مربوط به ساختار آموزشی (عمودی و افقی) توزیع رشته‌ها و عدم تناسب آن‌ها با نیازهای جامعه و ناکارآمدی فارغ‌التحصیلان

۹. چالش مربوط به ضعف کلی عملکرد مشاوران، ناکافی بودن تخصص و مهارت، ضعف انگیزش مشاوران و مشخص‌نبودن جایگاه توصیه‌های مشاوره‌ای در برنامه هدایت تحصیلی

۱۰. چالش مربوط به عدم باور برخی از مقامات و مراجع ذی‌ربط برون سازمانی آموزش و پرورش به ضرورت گسترش خدمات راهنمایی و مشاوره در دوره‌های تحصیلی و مراکز راهنمایی و مشاوره و اثربخشی سرمایه‌گذاری و تأمین منابع انسانی و مادی و استفاده از فناوری اطلاعات در این زمینه.

۱۱. کمبود همکاری همه‌جانبه مدیران، معاونان و به‌ویژه معلمان و خانواده‌ها با مشاوران مدارس در پیشگیری از افت تحصیلی دانش‌آموزان

۱۲. کمبود دوره‌های بازآموزی و ارتقاء فکری و عملی برای مدیران، معلمان و خانواده‌ها.

۱۳. چالش مربوط به تغییرات قوانین و مقررات و کمبود عرضه اطلاعات تحصیلی و ویژگی‌های رشته‌ها در دوره متوسطه و عالی.

جایگاه راهنمایی تحصیلی در اسناد فرادستی به‌ویژه

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مطالعه اسناد مهم آموزش و پرورش مانند طرح اصلاح آموزش و پرورش مصوب ۱۳۴۴، طرح تغییر بنیادین آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۷، طرح تغییر آموزش متوسطه ۱۳۶۹، طرح اصلاح آموزش و پرورش مصوب ۱۳۸۲، نقشه جامع علمی کشور مصوب ۱۳۸۹، سیاست‌های تحول در آموزش و پرورش ایران مصوب ۱۳۹۲، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب ۱۳۹۰، سند برنامه درسی ملی آموزش و پرورش مصوب ۱۳۹۱، نشان می‌دهد که در همه طرح‌ها و اسناد یادشده، موضوع راهنمایی تحصیلی و استفاده از این نوع راهنمایی در تمام دوره‌های تحصیلی آموزش و پرورش و آموزش عالی کشور مورد تأکید قرار گرفته است؛ به‌نحوی که به مرحله دوم تعلیمات عمومی، دوره راهنمایی تحصیلی اطلاق شده است. در این قسمت، به چند راهبرد و راهکار مطرح شده در نقشه جامع علمی کشور و سند تحول آموزش و پرورش اشاره می‌کنیم.

نقشه جامع علمی کشور

۱. پوشش کامل دوره آموزش عمومی

زیرنظر وزیر آموزش و پرورش و معاونان ذی‌ربط و چند نفر از متخصصان راهنمایی و مشاوره

- تشکیل دفتر برنامه‌ریزی راهنمایی و مشاوره زیرنظر وزیر آموزش و پرورش و اختصاص واحدهایی مشابه در استان‌ها و مناطق
- استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در همه دوره‌های تحصیلی با تأکید بر راهنمایی تحصیلی
- استخدام و به‌کارگیری مشاوران واجد صلاحیت‌های عمومی و تخصصی

- تقویت مراکز و هسته‌های راهنمایی و مشاوره خارج از مدرسه
- تربیت مشاوران مورد نیاز در دانشگاه فرهنگیان از بین معلمان شاغل، انتشار نشریات و کتاب‌های مناسب در مورد معرفی رشته‌های تحصیلی مدارس و دانشگاه‌ها
- بازنگری در آیین‌نامه هدایت تحصیلی
- انجام مطالعات تطبیقی در مورد نظام هدایت تحصیلی و مشاوره در کشورهای مختلف
- برقراری ارتباط مؤثر بین وزارت آموزش و پرورش و انجمن‌های علمی مشاوره و روان‌شناسی
- تهیه و استانداردسازی آزمون‌های هوش، استعداد، رغبت و شخصیت و پیشرفت تحصیلی
- برگزاری دوره‌های آموزشی لازم برای مدیران، معلمان و مشاوران در زمینه راهنمایی تحصیلی و راهنمای جلوگیری از افت تحصیلی
- تقویت فرهنگ کار و گرایش بیشتر به رشته‌های فنی و حرفه‌ای و برقراری توازن و تعادل بین رشته‌های متوسطه و ارتباط این رشته‌ها با رشته‌های دانشگاهی

منابع

- ۱- حسینی، سید مهدی، راهنمایی و مشاوره تحصیلی، انتشارات رشد، ۱۳۷۷.
- ۲- خلاصه آمار وزارت آموزش و پرورش، مرکز برنامه‌ریزی نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۲.
- ۳- گیبسون، رابرت و میشل، ماریان، مبانی مشاوره و راهنمایی ترجمه باقر ثنایی، ۱۳۷۳.
- ۴- شکوهی، غلامحسین، تربیت و مراحل آن. انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۶۷.
- ۵- شفیق آبادی، عبدالله، مقدمات راهنمایی و مشاوره، انتشارات رشد، ۱۳۸۷.
- ۶- شکوهی، غلامحسین. مبانی راهنمایی و مشاوره، جزوه درسی، ۱۳۶۴.
- ۷- شورای عالی انقلاب فرهنگی: نقشه جامع علمی کشور، ۱۳۸۹.
- ۸- شورای عالی انقلاب فرهنگی: سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰.
- ۹- شرتنر و استون، اصول راهنمایی، ترجمه علی شریعتمداری، انتشارات رشد، ۱۳۵۳.
- ۱۰- صافی، احمد، اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در دوره‌های تحصیلی، انتشارات رشد، ۱۳۹۲.
- ۱۱- صافی، احمد، سازمان‌قوانین آموزش و پرورش ایران، انتشارات سمت، ۱۳۹۱.
- ۱۲- صافی، احمد، ویژه‌نامه راهنمایی و مشاوره، فصلنامه تعلیم و تربیت شماره ۴، زمستان ۱۳۷۸.
- ۱۳- صافی، احمد، راهنمایی تحصیلی در مدارس ایران، راه‌های موفقیت در تحصیل، نشر روان، ۱۳۹۰.
- ۱۴- صافی، احمد، راهنمایی تحصیلی در دانشگاه‌ها، راه‌های موفقیت در کنکور، نشر روان، ۱۳۸۷.
- ۱۵- صافی، احمد، سازماندهی و اداره خدمات راهنمایی و مشاوره، نشر روان، ۱۳۸۳.
- ۱۶- صافی، احمد، آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، انتشارات سمت، ۱۳۹۰.
- ۱۷- صافی، احمد، بررسی وضع موجود و مطلوب راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش ایران، ۱۳۸۸.

۲. ایجاد نظام آموزشی مناسب برای هدایت دانش‌آموز در جهت پرورش استعدادها علمی برای ورود به دوره تخصصی و پرورش استعدادها شغلی و پدیدآوردن آینده شغلی برای برآوردن نیازهای جامعه
۳. تقویت نظام استعدادیابی و هدایت تحصیلی در آموزش عمومی و بازنگری و بازتولید محتوا و روش‌های آموزشی و پژوهشی به‌منظور تحقق نقش شایسته‌ترین زن و مرد در جامعه اسلامی
۴. ارتقاء نظام مشاوره و استعدادیابی و هدایت تحصیلی کشور
۵. طراحی و استقرار نظام جامع مشاوره و استعدادیابی و هدایت به‌منظور هدایت دانش‌آموزان و دانشجویان به‌سوی رشته‌های علمی متناسب با اولویت‌های کشور و براساس استعداد و علاقه‌مندی و توانایی‌ها.

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

۱. استقرار نظام راهنمایی و مشاوره تربیتی مبتنی بر مبانی اسلامی و افزایش به‌کارگیری مشاوران متخصص برای انجام وظایف تخصصی در تمام پایه‌های تحصیلی
 ۲. توسعه خدمات راهنمایی و مشاوره و هدایت تحصیلی، شغلی و تربیتی
 ۳. طراحی الگوی مطلوب هدایت تحصیلی براساس ارتقای فعالیت‌های مشاوره‌ای مبتنی بر آموزه‌های دینی در ساختار آموزشی ۳-۳-۶
 ۴. تبیین صحیح مسیر تحصیلی، شغلی دانش‌آموزان
 ۵. طراحی الگوی مطلوب هدایت تحصیلی براساس ساختار ۳-۳-۶ با مطالعه تطبیقی و شناسایی و بازنگری مؤلفه‌های مؤثر در هدایت تحصیلی
 ۶. طراحی و استقرار نظام جامع هدایت تحصیلی و استعدادیابی به‌منظور هدایت دانش‌آموزان به‌سوی رشته‌ها و حرفه‌های مورد نیاز حال و آینده کشور مناسب با استعدادها و علاقه‌مندی و توانایی‌های آنان
 ۷. تقویت خدمات مشاوره‌ای و به‌کارگیری همه ظرفیت‌های نیروهای مدرسه در امر مشاوره
 ۸. ارائه خدمات مشاوره‌ای - تربیتی در کلیه سطوح تحصیلی برای افزایش سلامت جسمی و روحی دانش‌آموزان
 ۹. استقرار نظام راهنمایی و مشاوره تربیتی بر مبنای تعالیم اسلامی و افزایش نقش معلمان در این زمینه
 ۱۰. توجه به نقش معلمان و همکاری آنان با مشاوران تحصیلی در کشف، پرورش، بخش و هدایت استعدادها و علائق دانش‌آموزان.
- #### استلزامات تحقق هدف‌ها، برنامه‌های راهنمایی و مشاوره، به‌ویژه راهنمایی تحصیلی در دوره‌های تحصیلی ایران
- اجرای برنامه‌های راهنمایی و مشاوره در دوره‌های مختلف تحصیلی ایران مستلزم برنامه‌ریزی، سازماندهی مناسب در دستگاه‌های ستادی، استان‌ها و مناطق کشور و توجه به موارد زیر است:
- تشکیل شورای سیاست‌گذاری در امور راهنمایی و مشاوره،